

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2019 / Vol. XXXVIII / 2 / 73-86
Pregledni naučni rad
Priljeno: 30. septembra 2019. godine
UDK: 314.15.045

BIOPOLITIKA I (I)MIGRACIJE*

Ljeposava Ilijić*
Olivera Pavićević*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Razmatranje migracija iz ugla biopolitike, odnosno pokušaj razumevanja migracija kao biopolitičkog procesa, predstavlja jednu od osnovnih ideja koju su autorke nastojale da iznesu u ovom radu. Polazeći od stanovišta da se migraciona kretanja više ne smatraju zasebnim i privremenim fenomenom, kako su do skoro konceptualizovana, već kao trajno pitanje savremenog, društvenog, političkog i ekonomskog života koje je povezano sa brojnim aspektima globalizacije, autorke razmatraju jednakost ljudi u pogledu prava na mobilnost koje se uspinje na najviši nivo vrednosti - na slobodu kretanja koja postaje neprekidno oskudna i nejednako raspoređena roba i glavni faktor stratifikacije postmodernog vremena. Takođe, u radu je analizirana "politika biopolitike" i prikazani neki kritički uvidi u biopolitičko regulisanje migrantske i izbegličke populacije kroz funkcionisanje mehanizama biomoci.

KLJUČNE REČI: biopolitika / (i)legalne migracije / globalizacija / integracija / biomoc / biogranice

* Ovaj tekst nastao je kao rezultat rada na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R. S.

* E-mail: lelalela_bgd@yahoo.com

* E-mail: oliverapavicevic4@gmail.com

UVOD

Migraciona politika se uglavnom smatra državnim pitanjem, a autoritet o odlučivanju ko legitimno može ući na teritoriju države se smatra sastavnim delom suvereniteta države. Međutim, nedostatak globalne migracione politike je poslednjih decenija označen kao rastući problem. Nedostatak jedinstvenog globalnog migracionog režima i politike postupanja na međunarodnom nivou postao je predmet interesovanja brojnih naučnika u okviru brojnih istraživanja¹.

Fokus ovog rada usmeren je ka razmatranju problema migracija sa stanovišta biopolitike, tačnije, razmatranja migracija kao posledice biopolitičkog upravljanja i mehanizama biomoci koji kreiraju diskurzivnu konstrukciju "stranog" tela kojom se posreduje odnos prema migrantskoj populaciji unutar država domaćina. Cilj je da se kroz analizu biopolitičkog pristupa migrantskoj krizi traga za argumentima koji potkrepljuju značaj unapređenja dijaloga, saradnje i koordinacije migracionih politika, kako u svrhu jačanja jedinstvenog globalnog upravljanja migracijama, tako i u svrhu postizanja dobrobiti i inkluzije migrantske populacije na novoj prostornoj ili normativnoj destinaciji.

Danas postoji jasna tendencija da se migraciona kretanja više ne smatraju zasebnim i privremenim fenomenom, kako su do skoro konceptualizovana, već kao trajno pitanje savremenog, društvenog, političkog i ekonomskog života (BI, 2003) koje je povezano sa brojnim aspektima globalizacije. "Obrazac migracije vidljivo je povezan sa sve većom "globalizacijom", a faktori koji doprinose migraciji su, smanjeni troškovi prevoza, IT revolucija, globalni domet medija i svest o razlikama u životnom standardu između bogatih i siromašnih zemalja (ILO, 2004). Migracije, posebno transnacionalne, povezane su sa ključnim pitanjima kao što su sigurnost i bezbednost, socijalna, ekonomska i politička stabilnost, zaposlenost, zdravlje i trgovina (Solomon, Bartsch, 2003). U kritičkoj proceni savremenih tendencija upravljanja globalnim migracijama Franck Düvell (2002) ih je opisao kao "glavni proces populacione politike", kojim migraciona politika predstavlja strategiju "socijalnog inženjeringa" čiji je cilj racionalizacija i preoblikovanje stanovništva na globalnom nivou.

1. SAVREMENO PRAVO NA MOBILNOST

Protekle decenije obeležili su pokušaji brojnih stručnjaka, naučnika i kreatora javnih politika da shvate i objasne razvoj događaja koji prate evropsko tlo od pada Berlinskog zida i raspada Sovjetskog Saveza. Sveobuhvatna slika razvoja, često označena terminom "globalizacija" uključuje povećanu ekonomsku međuzavisnost, pojavu jedinstvenog svetskog tržišta u oblasti kapitala, finansija i trgovačke robe, ali i povećanu međusobnu povezanost koja je rezultat jeftinijeg i bržeg transporta, globalnog dometa medija i nove komunikacione i informacione tehnologije (Kalm, 2005). Sve navedeno signalizira da se globalizacija u izvesnom stepenu

¹ New International Regime for the Orderly Managements of People (NIROMP), detaljnije u: Ghosh, 2000; "Stockholm Workshops on Global Migration 19 Regimes", Holzmann, Münz, 2004; Tamas, 2003; i dr.

konceptualizuje kao prostorna reorganizacija, uključujući opadajući značaj državnih granica, i teritorije uopšte. Novonastali "svet bez granica" (Ohmae, 1990) ili "virtualna država" (Rosecrance, 1999) u kojima dominiraju sile ekonomskih integracija i tehnološke inovacije, čine pojmove udaljenosti i geopolitičke granice - nebitnim. Ponavljajuća tema ovih narativa o globalizaciji podrazumeva povećanu mobilnost ljudi, kapitala i informacija, koja se često prikazuje kao mnoštvo "tokova" preko suvišnih granica.

Međutim, ograničenja ovog argumenta su evidentna, posebno kada se posmatraju međunarodne migracije i imigracijske kontrole. To je ono što čini još uvek neshvaćeni biopolitički paradoks - činjenicu da je 21. vek globalizacije i transnacionalizacije izbacio u prvi plan javnog interesa najistaknutije parohijalne i iskonske karakteristike ljudskog telesnog postojanja kao što su pol, rasa, etnička pripadnosti i drugo (Makarychev, Yatsyk, 2017).

Iako granice možda gube veći deo svoje prethodne vojne i ekonomske važnosti, prakse u oblasti kontrole migracija pobijaju zaključke o povećanoj mobilnosti. Države se mogu odreći suvereniteta kada su u pitanju vojna i ekonomska pitanja, ali utvrđenja suverenog državnog prava regulisanja prelaska granice su posebno uočljiva u sve restriktivnijim postupcima kontrole bogatijih država i regiona u svetu, posebno od sredine 1980-ih pa do danas (Andreas, 2000).

Fokusirajući se na sve restriktivnije prakse azila i kontrole migracija (migracije radne snage, ali i ilegalne migracije), kritičari sve češće govore o "Evropskoj tvrđavi" koja se tiče odnosa Evrope i SAD, ali i o "zidu" koji je podignut oko zapada (Andreas, Snyder, 2000), pa čak i o nastajanju "globalnog aparthejda" (Richmond, 1994; Alexander, 1996).

Pitanje da li se trenutne prostorne reorganizacije doživljavaju kao smanjenje ili povećanje značaja koji imaju teritorije i državne granice zavisi od grupa i pojedinaca koji su u fokusu. Razlog je to što društvene odnose u prostoru različito doživljavaju ljudi i grupe koje imaju različite pozicije (Massey, 1994: 3). Zigmund Bauman (1998) navodi da postoje dve tendencije kada je u pitanju mobilnost – tendencija ukidanja granica postoji uporedo sa tendencijom rastuće fiksiranosti za određenu teritoriju. Štaviše, postoji aspekt moći koji je inherentan pravu na mobilnost: pored nastalih planetarnih dimenzija poslovanja, finansija, trgovine i tokova informacija, pokreće se i "lokalizujući", prostorni proces fiksiranja kretanja. Ova dva usko povezana procesa povlače oštru razliku između egzistencijalnih uslova cele populacije i različitih segmenata unutar populacije. Ono što se za neke pojavljuje kao globalizacija, za druge znači lokalizaciju; nekima signalizira novu slobodu, a za mnoge se svodi na surovu sudbinu. Mobilnost se uspinje na najviši nivo vrednosti - na slobodu kretanja koja postaje neprekidno oskudna i nejednako raspoređena roba i glavni faktor stratifikacije postmodernog vremena (Bauman, 1998: 2).

Ako se fokusiramo na migracije i mogućnosti za migracije, evidentno je da ljudi migriraju sa različitim stepenom lakoće. Kretanje pojedinaca se odvija pod uslovima "dvostrukog režima", a granice i mogućnosti za njihovo prelaženje konstitutivni su za biopolitičke diferencijacije (Balibar, 2008: 104). Salter navodi da postoje "dva sveta kretanja", u kojima građani industrijalizovanih i razvijenih država uživaju slobodu

kretanja, dok su građani država u razvoju ograničeni u svom kretanju (Salter, 2003: 2). Ova ograničenja delom su rezultat povećane upotrebe mera "daljinskog upravljanja" (Zolberg, 1999: 73-75; Guiraudon, Lahav, 2000), odnosno imigracijske politike čiji je cilj da odvrate migraciju stanovništva regulisanjem odlaska ili njihovim ograničavanjem na blizinu mesta porekla². Međutim, čini se da postoje i pozicije između ove dve krajnosti u kojima je smeštena visoko kvalifikovana populacija čija je mobilnost olakšana, jer su njene specifične veštine tražene na tržištu rada. Suprotstavljajući se opštoj tendenciji restriktivnih politika radnih migracija u bogatim zemljama, ova vrsta migracije se povećava tokom poslednje decenije, što je navelo Nigela Harrisa (2002: 41) na zaključak da "osnovni princip ovog pristupa" ukazuje da migracioni svet postoji samo za profesionalne i visoko kvalifikovane, kao privilegija za elitu. Oni koji se procenjuju kao nekvalifikovani moraju biti "vezani, poput kmetova, za tlo svoje domovine". Khosravi (2004) čak sugerše da bi vlasništvo nad državljanstvom ili radnom dozvolom u današnjem bogatom zapadnom svetu moglo da bude jednako važno klasno pitanje kao i konvencionalno vlasništvo nad kapitalom.

Dakle, granice nisu više samo jednostavne statističke linije koje razdvajaju dve države, ako su to ikada bile (Milivojević, 2018). One su mobilni, biopolitički i virtuelni aparati kontrole (Basham, Vaughan - Williams, 2013). Državna granica, ima ne samo političku i identitetsku, već i klasnu funkciju. Biopolitički propisi, implementirani kroz zabrane i ograničenja, postaju jedan od glavnih alata za artikulisanje pravila oblikovanja političke zajednice i crtanje njenih političkih granica, tj. uspostavljanja biopolitičkih razlika sa drugim zajednicama (Makarychev, Yatsyk, 2017). Sa svim tim restriktivnim efektima, te zabrane otkrivaju mehanizme "inkluzivne isključenosti", tako da i ako je neko zabranjen u političkoj zajednici, ona ili on nastavlja bude u relaciji sa tom grupom jer se konekcija nastavlja baš zbog toga što je zabranjena (Vaughan-Williams, 2009).

Granice su mesto gde se može evidentirati inkluzivna i ekskluzivna priroda globalnog ekonomskog poretka (Borja, Castells, 1997, prema: Milivojević, 2018: 78), što uključuje transnacionalne migracione procese (biznis putnici, turisti, obučeni radnici) koji su odvojeni od internacionalnih migracija ilegalnih/ilegalizovanih negrađana i tražioca azila (Milivojević, 2018: 78). Balibar definiše biopolitičku funkciju granice, kao onu koja razvrstava individue na različitim osnovama i time formira i diferencira populacije i upravlja njima. Granica se ne nalazi samo na rubovima teritorija, već svuda gde se pojedinci klasifikuju u kategorije i dodeljuju im se različiti status i prava. Primer za to su, biometrijske tehnologije koje imaju ključnu ulogu u

² Poreklo ovog sistema kontrole je u razradi i univerzalizacija viznog režima. Zahtevajući vize, postupak kontrole nalazi se u matičnoj zemlji potencijalnih imigranata, što u velikoj meri smanjuje broj ljudi koji će se pojaviti na stvarnoj granici. Poslednjih godina sistem politika daljinskog upravljanja postaje mnogo složeniji. Guiraudon i Lahav (2000) navode niz takvih aktivnosti čiji je cilj sprečavanje migracija: informativne kampanje za odvratanje potencijalnih migranata, vizne potrebe, sankcije za prevoznike migranata, veze sa stranim nadzornim organima, fizičko presretanje ljudi koji putuju sa lažnim dokumentima i uspostavljanje "tampon zona" izvan državnih granica. Treba napomenuti da se time potencijalno krši pravo napuštanja nečije zemlje, pravo sadržano u Deklaraciji o ljudskim pravima UN-a. Joseph Carens, na primer, ovu vrstu politike ocenjuje kao najmanje etičku jer sprečava azilante da dođu (RSC, 1998).

identifikaciji pojedinaca i diferenciranju populacija u pravima³. "Biopolitička" upotreba "pripadanja" i "nepripadanja" nekoj državi i razvrstavanje stanovništva prema tom kriterijumu, prvenstveno ima za cilj identifikaciju i razlikovanje stanovništva jedne države od ostalih (drugih). Popisi, sistemi registracije i razvoj ličnih karata konstruisani su u tu svrhu. Međutim, identifikacioni sistem nije stupio na snagu sve do pojave savremenog sistema pasoša. Monopolizacija legitimnih sredstava kretanja važna je komponenta uspona modernih neoliberalnih država, a regulacija kretanja doprinosi izgradnji države kao takve (Torpey, 1998). Asimetričnost u pogledu mobilnost ljudi (radne snage) i kapitala primećuje i Massey koji navodi da je to najistaknutija, ali i najmanje primećena nejednakosti unutar savremenog neoliberalizma, - dok se kapital se kreće sve slobodnije širom sveta, rad i migracije ljudi si strogo kontrolisani (Massey, 1999: 37).

Delovanje biopolitičkog upravljanja generiše humanitarne krize (zapadni intervencionizam u Avganistanu, Iraku, Siriji) i talase izbeglištva kao nužnost preživljavanja. Depolitizacija koja se odigrava u neoliberalizmu, bez ostatka, referira na rat i na one (*homo sacer*, Agamben, 1998) koji se bore za "goli život" (izraz "migranti" upućuje na ekonomsku dimenziju i težnju za "boljim životom", a zapravo ova dva momenta uzeta zajedno, težnja za "golim životom" i težnja za "boljim životom" uspostavljaju depolitizaciju politike kakvu neoliberalizam želi) (Koljević, 2015). Jer, izbeglice, baš kao ni migranti, ne mogu biti nikakav subjekt s obzirom na to da je reč ili o 1) borbi za golu egzistenciju, te stoga o prisilnom kretanju i izmeštenosti koja je znatno bliža savremenom ropstvu nego savremenom subjektivitetu (i utoliko su izbeglice najava smrti subjekta), ili je 2) pak reč o klasičnom primeru potrošačkog društva i savremenog kapitalizma, što je slučaj sa tzv. težnjom za "boljim životom", ergo, sa ekonomskim migrantima. Ili, drugim rečima, gde ima progona, tu nema prava, gde ima straha za život, tu se, u hegelovskom žargonu, ne osvaja borba za priznanje (*Ibid.*).

Međutim, ambivalentni učinci biopolitike koju karakteriše višestruka logika navode na potrebu da se određeni koncepti života sagledaju kroz preispitavanje antropoloških konstrukcija poput Agambenovog *golog života* ili Rosovog *samog života*. Fassin, predlaže preciziranje analitičkih kategorija koje proučavaju "život kao takav" (*life it self*) i postavljanje pitanja koja se odnose na "život kao takav" (Fassin, 2009: 46). Kontinuitet Fukoovog stava koji život tretira iz perspektive ponašanja, biomoć u smislu disciplinovanja pojedinaca, a biopolitiku kao normalizirajuću tehnologiju populacije ispušta iz vida sadržaj života koji korespondira sa upravljaštvom kao političkom praksom (*Ibid.*).

Usredsređujući se na "život kao oblik i moć, a življenje kao tretiranje odnosa između koncepta i života" (Canguilhem, 1968: 335, prema: Fassin, 2009: 47), Fassin predlaže alternativne putanje koje bi se odnosile na život kao tok događaja koji su se desili od rođenja do smrti, koji se može skratiti političkim ili strukturalnim nasiljem i koji se

³ Pristupanje Šengenskom sporazumu bilo je uslovljeno uvođenjem biometrijskih ličnih dokumenata i predstavlja biopolitički instrument kojim se u zajedničkoj evidenciji registruje ne samostanovništvo čijem kretanju u Evropi se ne postavljaju veće prepreke, nego i oni čije je kretanje nepoželjno i u praksi onemogućeno vizama (Balibar, 2003).

može produžiti zdravstvenim i socijalnim politikama. To nadalje, podrazumeva kulturne interpretacije i moralne odluke (Fassin, 2009). Život koji živi kroz telo (ne samo kroz ćelije) i kao društvo (ne samo kao vrste) Fassin nazva "životom kao takvim" (*Ibid.*). Puno značenje života nije ograničeno na biološki fenomen, kao što ni živa bića nisu svedena na pojam populacije. Homogenizirajuće statističke kategorije kojima barata biopolitičko upravljaštvo ispušta iz vida nejednakost živećih života. U tom smislu, jedna od važnih dimenzija biopolitike je pitanje nejednakosti, pa i biološke nejednakosti koja se može tumačiti i kao biološka vrednost. Ne radi se samo o normalizaciji života ljudi, već o odlučivanju kakvu vrstu života ljudi mogu ili ne mogu živeti (Fassin, 2009: 49). Život sam je najvažnije pitanje, a biolegitimitet⁴ i bio-nejednakost mnogo govore o značenjima i vrednostima koje pripisujemo životu koji se konkretno živi. Ova pitanja su povezana sa biopolitičkim upravljanjem, ali su u svojoj složenosti povezana i sa nizom drugih aspekata, kao što su biološki, biografski aspekt, pitanje supstance života i osećanja života.

Koja vrsta života se brani danas, ko treba da živi i u ime čega - to je glavno političko pitanje (*Ibid.*). Odgovori na ova pitanja su povezani sa socijalnim nejednakostima koje određuju kvalitet i dužinu života, a Fukoova normalizacija ne ostavlja prostor za takvu diferencijaciju. Ogromne razlike u životnim očekivanjima između najsiromašnijih i najbogatijih zemalja, kao i unutar zemalja "stvaraju život" koji pretpostavlja implicitne i ponekad eksplicitne izbore kakav će se život živeti i koliko dugo. Izbori u smislu zdravstvene i socijalne politike o programima zapošljavanja i stanovanja, obrazovanja i socijalne zaštite nisu samo statistički podaci već znače razlike u vrednostima koje se dodaju životu. Biopolitički režimi imaju direktne veze sa nejednakostima proizvedeci diferencijaciju koja se smatra relevantnom.

Diferencijacija ili nejednakost se pojavljuju kao posledica primene stručnih i statističkih znanja koji zanemaruju ili izdvajaju određene grupe stanovništva i imaju duboke socijalne i biološke posledice na svakodnevni život ljudi. Pitanja života kao fokus politike života nisu samo stvar diskursa, tehnologija, strategija i taktika, već pitanje konkretnog načina na koji se pojedinci i grupe tretiraju, po kojim principima i u ime čijeg morala. To ukazuje na nejednakosti i neprepoznavanje (Fassin, 2009: 57). Vrednost i značenje života potiču iz svakodnevnog iskustva društvenih dejstvenika i načina na koji savremena društva tretiraju svoje članove, pripisujući različitu vrednost životu generalno i partikularno (Pavićević, Ilijić, & Batrićević, 2019 u štampi).

⁴ Biolegitimitet nije moć nad životom, već moć života kao takvog. Ako je Fuko prvu moć označio kao biomoc, ova druga se može nazvati biolegimitet, tj. ono što Volter Benjamin (1978) naziva "jednostavnom činjenicom života", ona se odnosi na svetost života kao takvog. Biolegitimitet je postao ključno pitanje u moralnim ekonomijama savremenih društava. U humanitarnim politikama ljudska prava su zamenjena pravom na život, a državne intervencije koje deluju u ime vrednosti života postale su generalizovani način upravljanja (Fassin, 2009). "Pravo na zdravlje" je postalo više nego socijalno i ekonomsko, ono je civilno i političko (Greco, 2004). Ljudska bića u savremenoj zapadnoj kulturi sebe sve više shvataju u somatskim terminima – telesnost je postala jedno od najvažnijih mesta za etičke sudove i tehnike. Shodno tome, ljudska prava sada imaju biološku dimenziju, i delimično nedosledno su stekla novu vrstu "univerzalne raznolikosti" (Rose, 2001: 21). Pravna, politička i socijalna prava su prvo bila povezana sa kapacitetima i obavezama pojedinaca koji su bili elementi političkog udruživanja. A sada, čini se, svako ljudsko biće ima takva prava, jednostavno zahvaljujući svom postojanju kao biću koje pripada ljudskom rodu – to su prava i zahtevi zasnovani na biološkoj egzistenciji (*Ibid.*).

Šta je život postao i šta su moguće refleksije i akcije, posebno u problematičnim situacijama, dovodi do potrebe da se istraži funkcionisanje života nepredvidljivim, haotičnim situacijama, kao i načini na koji se on struktuiru u takvim kontekstima.

2. BIOPOLITIKA DRUGOSTI

Jedna od glavnih preokupacija razvijenih zemalja zapadne Evrope je porast broja ilegalnih migranata. Pored toga, migranti se sve više percipiraju kao problematični i predstavljaju pretnju na različitim nivoima bezbednosti (Huysmans, 2000). Ilegalni migranti se doživljavaju kao pretnja socijalnoj koheziji (Karlsson, Ramphele, 2004).

Predstavljajući rasu i klasu kao emanaciju istog "tihog rata" koji je zamišljen da upravlja srcem modernog društva, Fuko je ove "dve velike šeme" ili "diskurzivne konstrukcije" video kao duboko utkane u tkivo liberalnog demokratskog društva (Foucault, 2003: 1975-76). Rađanjem biopolitike koja smenjuje "pravo suverena da "oduzme ili dopusti život" pravom države da "pomogne životu ili dopusti smrt" (*Ibid.*) rasni diskurs se okreće biološkom kontinuumu obrađenom u biomoci. Nastanak modernog rasizma Fuko smešta u devetnaesti vek i definiše ga u odnosu na njegovu strukturalnu funkciju u društvu: rasizam je "prvenstveno način da se predstavi prekid u domenu života koji je pod kontrolom moći: raskid između onoga što mora živeti i onoga što mora umreti" (Foucault, 2003: 1975-76). Biopolitički državni rasni diskursi brane "higijenu inače urednog društva" (Foucault, 2003: 1975-76) od biološke pretnje koja se ogleda u "nelegitimnosti rasnog tela" i njegovih nepremostivih razlika koje dovode u pitanje društveni poredak (Fassin, 2001). Zamenjujući spolnog neprijatelja – osvajača, unutrašnjim neprijateljem, rasni rat funkcioniše kao podela društvenog tela na superrasno i subrasno. Na sličan način je organizovana podela prema principu klasnog rata koja identifikuje unutrašnjeg neprijatelja kao klasnog neprijatelja. Prisustvo stranog elementa u društvenom telu koji dovodi do njegove izopačenosti čini osnovu biopolitičkog rasnog diskursa, koji prema Fuko nije, presudno povezan sa specifičnostima određene rase, već sa strukturalnom funkcijom koju ona ima u društvu (*Ibid.*). Fuko smatra da su diskurs biološkog rasizma i prepoznavanje rasne diskriminacije svojstveni i liberalnim demokratijama u kojima je moć naizgled, difuzna i decentralizovana ali se i dalje proizvodi i održava u odnosu na ratni diskurs (Bagenal, 2018). Tihi rat tinja iz površine mira, a koncepcije rase ili klase opstaju kao instrumenti decentralizovane (bio)moći, iako se pojavljuju su suprotnosti sa sveopštima, umirujućim tendencijama teorija zakona i suverenosti. One se brzo prisvajaju i prepravljaju da bi funkcionisale u odbrani jedinstvene koncepcije moći (*Ibid.*).

Jednoglasna osuda diskriminacije, posebno one koja je zasnovana fizičkim i biološkim karakteristikama, do tačke definisanja političke granice između prihvatljivog ili neprihvatljivog (legitimnih političkih stranaka i ekstremne desnice), ne može poreći prepoznavanje diskriminacije kojoj je rasno telo objekat društvene diferencijacije u stvarnom društvenom životu (Fassin, 2001). Telo je postalo mesto značenja za politiku imigracije u Fukovoj terminologiji – mesto biopolitike drugosti (Foucault, 1976, prema: Fassin, 2001: 4). Premda je ideja o rasi i nejednakosti

zasnovanoj na biologiji nelegitima i protivzakonita, a podsticanje na diskriminaciju, mržnju ili nasilje na osnovu porekla, rasne ili verske pripadnosti predstavlja krivično delo (*Universal Declaration of the Rights of Man and Citizen*) racijalizacija društva nadjačava važeću pravnu definiciju Drugog (Fassin, 2001). Biopolitički pristup vodi ka razumevanju praksi totalizacije koje su ponavljajući i samoobnavljajuće uprkos njihovoj ugrađenosti u mnoštvo institucija koje bi trebalo da proizvedu liberalne efekte kroz ohrabrivanje prakse brisanja granica, nadnacionalnosti i multi-kulturalizma (Makarychev, Yatsyk, 2017).

Vidljivost stranaca se pojačava u ksenofobičnim kriterijumima socijalnog i prostornog omeđavanja (u kojima preovlađuje negativna selekcija). Neevropsko poreklo se doživljava kao uznemirujuće, a zakonske definicije legitimiteta nisu više u stanju da sakriju rasizam koji razdvaja legitimne od nelegitimnih građana (premda je reč o francuskom društvu, analiza ima šire implikacije i može uporediti sa sličnim procesima u drugim evropskim državama prim aut.). Objekat diskriminacije se više ne odnosi na odbacivanje stranaca, već se unutrašnje granice koje dele francusku zajednicu okreću konkretnim kriterijumima na osnovu koji stanodavac odbija da primi stanara, poslodavac odbija zahtev za posao, policajac odlučuje da proveri lične isprave ili vlasnik noćnog kluba izabere ko može unutra, a ko ne. Ovi fenomenološki kriterijumi su bazirani na izgledu, na boji kože i neevropskoj identifikaciji, kao najvažnijem kriterijumu (Fassin, 2001). Ignorisanje rasnog kriterijuma, preimenjavanjem u prihvatljiviji termin kulturne razlike, Fasina navodi na pitanje: da li je razlika između evropskog i neevropskog stanovništva, ili implicitno, stanovništva evropskog i neevropskog porekla u osnovi kulturna nespojivost ili biološka neprilagođenost (Fassin, 2001). Prema Fasinu, najdublja odrednica ove razlike je identifikovana u nejednakostima na polju zdravlja i očekivanom trajanju života (Wilkinson, 1996; Fassin, 2001). Razlika koja se čita u telu proizvodi nejednakost u pogledu bolesti i smrti. Nejednakost života kao *takvog* i nejednakost u očekivanju njegovog trajanja je najneprihvatljivija u odnosu na sve "političke" ili "moralne" nejednakosti, to je najradikalnija nesposobnost retorike o ljudskim pravima, tako duboko vezane za francusku percepciju (Fassin, 2001). Retorika univerzalizma i jednakosti ne može prikriti sumnje o postojanju rasizma i stvarnih problema stanovanja ili zdravlja sa kojima se populacija migranata neevropskog porekla i njihovih potomaka suočava. Rasni supstrat prisutan u ekstremnom razmišljanju o razlici, bilo da je ona u ime biologije ili kulture, počiva na esencijalističkoj pretpostavci o drugosti. Dok je sociološka realnost racijalizovanog tela bila objekat sve većeg prepoznavanja i odricanja, posledice rasizma na samom telu – koje se mere morbiditetom i smrtnošću, odupreli su se proceni (Fassin, 1999)⁵. Biopolitika kao prisno povezana sa vladavinom identiteta (Heller, 1996 prema: Fassin, 2001: 7) nužno podrazumeva i politiku drugosti (Fassin, 2001). Primena biopolitičkih instrumenata obično služi za stabilizaciju raspršenih identiteta

⁵ Bez instrumenata za merenje diskriminacije ili istraživanja koja bi je razumela pretpostavlja se da ona ne postoji. Podaci o slučajevima AIDS-a (1999) su jedna od retkih ilustracija koja otkriva duboke nejednakosti između Francuza i stranaca u pogledu učestalosti bolesti, ranog otkrivanja i pristupa lečenju. U slučaju trovanja olovom koje uzrokuju siromašni uslovi života, službene brojke nikada ne pomenju činjenicu da se u pariskoj regiji od svih slučajeva teškog trovanja olovom, 92% pogađaju decu afričkih doseljenika. Biološko značenje rase dobija svoju najznačajniju potvrdu u biološkom (Fassin, 2001).

kroz telesno prizemljivanje, diskursima vođenja i upravljanja životom putem ishrane, lekova, reproduktivnog ponašanja, demografske politike, bezbednosti hrane, ali i pored ove naizgled ideološki neutralne primene, biopolitika se lako pretvara u manipulativne alate države sa snažnim ideološkim impulsima (Makarychev, Yatsyk, 2017). Biopolitički instrumenti moći deluju kroz prakse uključivanja i isključivanja autsajdera, poput izbeglica ili migranata (re)kreirajući konzervativne ideologije koje uvek obuhvataju međusobnu interakciju između spolja i unutra (*Ibid.*). Rasno telo uvodi unutrašnje granice zasnovane na fizičkoj razlici kao diskriminativni koncept koji stvara hijerarhiju između ljudi.

Međutim, prema Fassinu, biopolitika nema samo jednu logiku. Polje biopolitike podrazumeva, kako konsolidaciju i sprovođenje mehanizama moći, tako i njihovo izazivanje i osporavanje. Sledeći vrhovnu univerzalnost života, sa jedne strane, ali i priznajući rasno telo kao princip nelegitimnog poretka (nejednakost na osnovu fizičkih karakteristika) sa druge, ona stvara napetost koju treba razrešiti u sklopu večne antropološke teme jedinstva i raznolikosti ljudskog stanja zahtevajući konstantnu posvećenost društvenih naučnika u kritici savremenih političkih fondacija (Fassin, 2001).

ZAVRŠNA RAZMATRANJA - KA ASIMILACIJI I INTEGRACIJI MIGRANTSKE POPULACIJE -

Javne politike kojima se definiše odnos prema migrantima, posebno ekonomskim, u svetu su različite i neusaglašene, što je posebno slučaj sa državnim zajednicom kakva je Evropska unija. Podvrgavanje migranata isključujućim i dehumanizujućim praksama, zatvaranju, nadzoru i klasifikaciji su u fokusu mnogih kritički nastrojenih naučnika (Pinelli, 2015, Pallister-Wilkins, 2015) uključujući i one koji koriste biopolitičku perspektivu (Vaughan-Williams, 2009; 2015; Johnson 2013). Sa druge strane, mnogo hiljada migranata i izbeglica je uspešno ostvarilo svoje zahteve za azilom u EU, zaposlilo se (posebno u Nemačkoj) što, naravno ne podrazumeva uživanje u toploj dobrodošlici, ni u Nemačkoj, niti bilo gde u Evropi (Pinkerton, 2016). U tom smislu, Pinkerton, kroz čitanje Agambena i Fukoa, razvija biopolitičku inkorporaciju ove dve perspektive i konceptualizuje pojam "stečenog života" koji podrazumeva uključivanje stanovništva u izuzetan biopolitički prostor (u ovom slučaju, Mediterana) i "normalno" funkcionisanje biopolitičkih mehanizama unutar evropskih granica (Pinkerton, 2016). To su mesta u kojima se biopolitika prestaje da bude politika smrti (tanatopolitika) i postaje politika života (Vaughan-Williams, 2015). Termin "stečeni život" opisuje oblike života koje proizvodi biopolitika inkorporacije, u kojoj je život uključen u političke procese koji su koncipirani da obezbede biološke potrebe, a u isto vreme je isključen istim tim uključivanjem (Pinkerton, 2016). Taj život je predat autoritetima drugih, primoran da živi ne kao život kakav treba voditi, već kao život koji nije odabran po sopstvenom izboru. On je primoran da se živi, ne kao čisto biološki u smislu preživljavanja, već kao politički i biološki u smislu pritiska da se živi prema biopolitičkim zahtevima (prema neoliberalnim maksimama samodovoljnosti i otpornosti) (*Ibid.*). Stečeni život je stešnjen između različitih biopolitičkih prostora i kao krajnja figura savremene

biomoći, on je potencijalno "prisiljen da živi" i reguliše se kao samoregulišući subjekt biopolitike (Pinkerton, 2016). Isključujuće uključivanje traje kroz vreme i prostor kao pokretna biopolitička granica (ne kao čvrsta ontološka kategorija ili registar identiteta) (Vaughan-Williams, 2009). Pinkertonova analiza biopolitičkih mehanizama koji nastoje da integrišu nove populacije u svoje strategije nudi koncept stečenog života kao kritički alat u otkrivanju načina na koji funkcioniše biopolitika, načina na koji je spektakularna i performativna produkcija dobrog života u izuzetnim biopolitičkim prostorima od suštinskog značaja za konstituciju manje vidljive "normalne" sfere biopolitičkog delovanja. Prelazak biopolitičkih granica je prelazak između oblika života, a uključivanje/isključivanje različitih oblika života je važan za biopolitičko upravljanje tim granicama (Pinkerton, 2016). Istupanje izvan biopolitičkog principa uključivanja i isključivanja čini stečeni život terminom koji se omogućava razumevanje života izvan konteksta vanrednih situacija podrazumevajući potpunije uvažavanje ostalih diskurzivnih, normativnih, etičkih ili političkih shvatanja života, uz preusmeravanje pažnje na politiku biopolitike (*Ibid.*).

Na migrantskom pitanju se mogu sagledati najveće "pukotine" u politici, tj. odnos između interesa na nižem i najvišem nivou Unije. U prvom slučaju se države zalažu da zaštitu sopstvenih nacionalnih interesa i užih lokalnih interesa, kao što su tržište rada i/ili socijalna davanja. Tu je i rizik po bezbednost građana i države i (ne)opravdan strah od etničkih, kulturni i religijskih promena koje sa sobom donose stranci. U drugom slučaju se brane osnovne vrednosti na kojima je zasnovana EU, ali se one tumače shodno trenutku i interesima najmoćnijih njenih članica. Sve to otkriva deficite ove zajednice, od političkih, institucionalnih do bezbednosnih i humanitarnih, što ima za posledicu različite politike postupanja, koje su često nesaglasne osnovnim principima funkcionisanja EU, a prilagođene potrebama pojedinih država (Novaković, 2015).

Globalizacija uspostavlja nove relacije na svetskom planu, što će sigurno doprineti većoj pokretljivosti ljudi i izvesno podstaći dalju ekspanziju migracija, čak i pod uslovom da brojna ratna žarišta u svetu utihnu i prestanu biti uzrok velikih seoba naroda. Kako je prijem migranata ne samo moralni čin već i ekonomski vrlo koristan za dugoročni ekonomski i demografski razvoj na globalnom planu, to je nužno tekuću politiku prema migrantima prilagoditi ovim ciljevima i prevazići negativne predrasude o imigrantima koje su u zadnje vreme naglo povećane kod stanovništva. Nužno je podizanje svesti građana, ali i donosilaca politika o razvojnom potencijalu migracija.

Međunarodna saradnja po pitanju migracija neophodna je u cilju rešavanja problema vezanih za ilegalne migracije ali i u cilju crpljenja potencijalne dobiti od međunarodnih migracija.

Argument u korist integracije kreće se u pravcu teze da bi imigranti i izbeglice, realizacijom svojih potencijala, trebalo da doprinesu boljitku zemlje domaćina. Inkluzija i integracija, kao kritični faktori razvoja savremenog čovečanstva, pozitivno utiču na pojedince, njihove porodice i privredu odredišnih zemalja. Štaviše, priroda i intenzitet integracije direktno su uslovljeni priznavanjem statusa i prava imigranata. Uspesna integracija bi, pre svega, trebalo da reši pitanje pravnog statusa migranata,

ali i da ih podstakne na ostvarivanje njihovih prava, doprinosenje razvoju društva i na rast produktivnosti. Imajući u vidu da je kulturna raznolikost od suštinskog značaja za unapređenje kreativnosti, ona jača društvenu koheziju, doprinosi boljim odnosima između kultura i potpomaže uspostavljanju međunarodnog mira i bezbednosti. Stoga je, sa ciljem obezbeđivanja stabilnosti društva, poželjno izbegavati njihovu marginalizaciju i isključenje. Integracija je izuzetno složna pojava kojoj se može pristupiti na razne načine. Uprkos nedostatku jedinstvenog akademskog stava o zahtevima procesa integracije migranata i izbeglica, u literaturi postoji opšta saglasnost o njihovoj integraciji kao višedimenzionalnom problemu. U tom smislu se ističe uloga društvenog aspekta integracije (porodičnog života, okupljanja u zajednici, moguće diskriminacije, prava na rad i sl.), uključujući i obezbeđivanje nesmetanog pristupa uslugama, socijalnoj pomoći i obrazovanju. Naglašava se i uloga ekonomske dimenzije integracije poput uključivanja na tržište rada, jednakih mogućnosti zapošljavanja i doprinosa migranata razvoju lokalne privrede (Gambetta, 2010, prema: Madžar, 2015). Nije redak slučaj da se u literaturi razmatra i značaj sublimiranog društveno-ekonomskog aspekta ovog problema. Rinus Penninx ističe ulogu društveno-ekonomske dimenzije koja se odnosi na socijalna i ekonomska prava stanovnika, nezavisno od njihove nacionalnosti, i koja obuhvata industrijska prava, prava koja se odnose na pristup tržištu rada, pristup programima obuke, naknade za slučaj nezaposlenosti i druga socijalna izdvajanja poput socijalnog stanovanja, socijalne pomoći, zdravstvenog osiguranja i dr (Penninx, 2005: 139). Takođe se zapaža i značaj pravnog statusa migranata i njihovih političkih prava, uz naglasak na potrebu za uspostavljanjem lokalnih savetodavnih odbora i kancelarija za poslove sa imigrantima. Pomenuta tela predstavljaju ključni preduslov za unapređenje komunikacije i učešća imigranata u gradovima. Konačno, priznavanje i očuvanje kulturne raznolikosti, podrška kulturnim aktivnostima, podsticanje saradnje između različitih kultura, odsustvo diskriminacije, uloga medija, rešavanje stambenog pitanja, poznavanje jezika sredine i uklanjanje jezičkih prepreka spadaju u značajne faktore svake uspešne integracije (Juzwiak, 2014, prema: Madžar, 2015: 296).

LITERATURA

- (1) Alexander, T. (1996) *Unravelling Global Apartheid - An Overview of World Politics*. Cambridge: Polity Press.
- (2) Agamben, G. (1998) *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life* (trans. Daniel Heller-Roazen). Stanford, CA: Stanford University Press.
- (3) Andreas, P. & Snyder, T. (2000) (eds.) *The Wall around the West – State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- (4) Andreas, P. (2000) "Introduction: The Wall after the Wall", In: Andreas, P. & Snyder, T. (eds.), *The Wall around the West – State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- (5) Bagenal, A. (2018) Foucault on Race and Class War in the College de France Lectures. https://www.researchgate.net/publication/324702913_Foucault_on_Race_and_Class_War_in_the_College_de_France_Lectures (pristupljeno, 1.sep.2019).

- (6) Balibar, E. (2003) *Mi, građani Evrope? Granice, država, narod*. Beograd: Beogradski krug.
- (7) Basham, V., Vaughan-Williams, N. (2013) Gender, Race and Border Security Practices: A Profane Reading of: "Muscular Liberalism". *The British Journal of Politics and International Relations*, 15: 509-527.
- (8) Bauman, Z. (1998) *Globalization - The Human Consequences*. New York: Columbia University Press
- (9) Benjamin, W. (1978) Critique of Violence, In Demetz P. (ed.) *Reflections: Essays, Aphorisms and Autobiographical Writings*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc
- (10) Buijišić, B. (2016) Migracije ili mobilnost? U: Vukotić, V. et al. *Seobe i razvoj*. Institut društvenih nauka, str. 87-93.
- (11) Fassin, D. (2001) The Biopolitics of Otherness: Undocumented Foreigners and Racial Discrimination in French Public Debate. *Anthropology Today*, 17(1): 3-7.
- (12) Fassin, D. (2009) Another Politics of Life is Possible. *Theory, Culture & Society*, 26(5): 44-60.
- (13) Foucault, M. (2003) *Society must be defended: Lectures at the College de France 1975-1976*, New York: Picador.
- (14) Geiger M., Pécoud, A. (2012) (eds.) *The New Politics of International Mobility: Migration Management and its Discontents*, Osnabrück, IMIS-Beiträge
- (15) Greco, M. (2004) The Politics of Indeterminacy and the Right to Health, *Theory, Culture & Society*, 21(6): 1-21.
- (16) Guiraudon, V., & Lahav, G. (2000) "Comparative Perspectives on Border Control: Away from the Border and Outside the State", In: Andreas, P., Snyder, T. (eds.), *The Wall around the West – State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- (17) Harris, N. (2002) *Thinking the Unthinkable – the Immigrant Myth Exposed*. London: I. B. Tauris
- (18) Holzmann, R., & Münz, R. (2004) Challenges and Opportunities of International Migration for the EU, Its Member States, Neighbouring Countries and Regions: A Policy Note. Stockholm: Institute for Future Studies.
- (19) Huysmans, J. (2000) "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, 38(5): 751-777
- (20) Johnson, H. L. (2013) "The Other Side of the Fence : Reconceptualizing the "Camp" and Migration Zones at the Borders of Spain". *International Political Sociology*, 7(1): 75-91.
- (21) Kalm, S. (2005) *Global Migration Management and Biopolitics*. Mapping Biopolitics, ECPR, Granada
- (22) Karlsson, J. O., & Ramphele, M. (2004) "The Challenge of International Migration Policy", in *Metropolis World Bulletin*, September, 2004
- (23) Koljević B., Migranti kao fenomen savremene biopolitike, NSPM, 27.12.2015.
- (24) Makarychev, A. Yatsyk, A. (2017) Biopolitics and national identities: between liberalism and totalization. *Nationalities Papers*, 45(1): 1-7.
- (25) Madžar, L. (2015) Ekonomski efekti migracije rada u eri globalizacije. U: Vukotić, V. et al (ur.) *Seobe i razvoj*. Institut društvenih nauka, str. 289-297
- (26) Massey, D. (1999) "Imagining Globalization: Power-Geometries of Time-Space", in Brah, A. Hickman, M. J. & Mac and Ghail, M. (eds.), *Global Futures – Migration, Environment and Globalization*. Basingstoke: Macmillan.
- (27) Milivojević, S. (2018) Border Control in the Western Balkans. In: Boshworth, M., Parmar, A. & Vazquez, Y. (Ed.) *Race, Criminal Justice, and Migration Control: Enforcing the Boundaries of Belonging*. pp. 78-93. Oxford: Oxford University Press.

- (28) Novaković, N. (2015) Migranti i tržište rada. . U: Vukotić, V. et al (ur.) Seobe i razvoj. Institut društvenih nauka, str. 254-262
- (29) Ohmae, K. (1990) *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*. New York: Harper Business.
- (30) Pavićević, O., Ilijić, Lj. & Batrićević, A. (2019) Susret društvenog i biološkog: ozelenjavanje zatvorskih zajednica. u štampi
- (31) Pallister-Wilkins, P. (2015) 'The Humanitarian Politics of European Border Policing: Frontex and Border Police in Evros.' *International Political Sociology*, 9(1): 53-69.
- (32) Pinelli, B. (2015) 'After the Landing: Moral Control and Surveillance in Italy's Asylum Seeker Camps'. *Anthropology Today*, 31(2): 12-14.
- (33) Pinkerton, P. (2016) Exceptional biopolitical spaces and the production of "vested life" ISA ISMMEA Working Group Annual Workshop Identity, Space and the Questions of State University of Westminster 30th September 2016
- (34) Richmond, A. H. (1994) *Global Apartheid - Refugees, Racism, and the New World Order*. Oxford: Oxford University Press.
- (35) Rose, N. (2001) The Politics of Life Itself. *Theory, Culture & Society*, 18(6): 1-30
- (36) Salter, M., B. (2003) *Rights of Passage-The Passport in International Relations*. Boulder: Lynne Rienner
- (37) Solomon, M. K., & Bartsch, K. (2003) "The Berne Initiative: Toward the Development of an International Policy Framework on Migration". Migration Policy Institute. <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=114>
- (38) Tamas, K. (2003) *Mapping Study of International Migration*. Stockholm: Institute for Future Studies.
- (39) The Berne Initiative (BI) (2003) "The Goal of the Berne Initiative" Available on: http://www.iom.int//DOCUMENTS/OFFICIALTEXT/EN/Goal_E.pdf
- (40) Torpey, J. (1998) "Coming and Going: On the State Monopolization of the Legitimate Means of Movement". Center for the Study of Democracy, University of California: Irvine.
- (41) UNDESA, IOM (2012) *Migration and Human Mobility*. Geneva: UNDESA, IOM.
- (42) Vaughan-Williams, N. (2009) The Generalised Bio-political Border? Re-conceptualising the Limits of Sovereign Power. *Review of International Studies*, 35 (4): 729-749
- (43) Vaughan-Williams, N. (2015) *Europe's Border Crisis: Biopolitical Security and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.
- (44) Wilkinson, R. (1996) *Unhealthy societies: The affliction of inequality*. London: Routledge.
- (45) Zolberg, A. R. (1999) "Matters Of State: Theorizing Immigration Policy", In: Hirschman, C., Kasinitz, P., & DeWind, J. (eds.), *The Handbook of International Migration: The American Experience*. New York: Russell Sage.

BIOPOLITICS AND (I)MIGRATION

Consideration of migration from the perspective of biopolitics, that is, an attempt to understand migration as a biopolitical process, is one of the basic ideas that the authors sought to put forward in this paper. Starting from the view that migration trends are no longer considered as separate and temporary phenomena, as they are almost conceptualized, but as a permanent issue of modern, social, political and economic life connected with many aspects of globalization, the authors consider the equality of people in the right to mobility, which ascends to the highest level of value - to freedom of movement that becomes a constantly scarce and unequally distributed commodity and a major stratification factor of postmodern time. Also, the paper analyzes the "biopolitics policy" and presents some critical insights into the biopolitical regulation of the migrant and refugee populations through the functioning of biopower mechanisms.

KEYWORDS: biopolitics / (i)legal migration / globalization / integration / bio-power / bio-borders